

ԱՆԻԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ ԳՐԻՉԸ

Միջնադարյան Հայաստանի հռչակավոր մայրաքաղաք Անիի գրչության կենտրոնը սկզբնավորվեց քաղաքի ծննդով, իսկ նրա կործանմամբ ու ամայացմամբ դադարեց գոյություն ունենալուց: Անիի գրչության դրաժրոցի մեզ հայտնի թերևս վերջին գրիչն է Հովհաննես եպիսկոպոսը, որը ժամանակի հարկադրանքով, իր կյանքի ու գործունեության պզակի մասն անց է կացրել հարավատ քաղաքից հեռու, սակայն միշտ մնալով Անիի եպիսկոպոս և կրելով «եպիսկոպոս Անույ» պատվանունը:

Հովհաննեսը եղել է պարզացած և բազմաշնորհ անձնավորություն, դրա շնորհիվ ժամանակակիցների կողմից «Ոսկեփորիկ» մականունն է ստացել: Անիի եպիսկոպոսը նաև ուսուցիչ և հմուտ գրիչ էր: Դատելով հիշատակարաններից, նա բազմաթիվ ընդօրինակությունների հեղինակ է եղել, սակայն այժմ հայտնի են Հովհաննեսի գրած միայն երեք ձեռագրեր, որոնք պահվում են Երևանում, Երուսաղեմում և Վիեննայում¹:

Բացի Հովհաննես Ոսկեփորիկի ինքնագիր ձեռագրերում եղած հիշատակարաններից, նրա մասին տեղեկություններ են պահպանվել և այլ ձեռագրերում:

1418 թ. գրիչ Մկրտիչը Վրաստանի Օթայ գյուղում ընդօրինակած Ավետարանի հիշատակարանում խնդրում է հիշել իր վարպետ ուսուցչին. «...վարպետն իմ գտեր Յովհաննես, որ մականուն կոչի Ոսկեփոր...»²:

1432 թ. Կարապետ Աղթամարցի գրիչը Տփղիսում ընդօրինակած Ավետարանի հիշատակարանում գրում է. «Յայսմ ամի փոխեցաւ ի Քրիստոս պարոն Չալաբէն և յետ Խ (40) աւուր փոխեցաւ ի Քրիստոս արիեպիսկոպոսն տէր Յովանէս՝ եղբայր նորին, որդիք պարոն Փաշի, երիտասարդական մահուամբ և թողին սուք անբժշկելի իւրոցն և աւտարաց»³:

1442 թ. գրիչ Ռհանէ Թմոքեցին Արարատյան երկրի Սերկևիլի գյուղում (Հովհանավանքի և Սաղմոսավանքի միջև գտնվող) գրած Տոնականի հիշատակարանում, ի թիվս այլոց, խնդրում է հիշել գրչության իր ուսուցչին. «...աղաչեմ յիշել ի տէր Յովանէս եպիսկոպոս՝ մականուն Ոսկեփոր, որ է ուսուցիչ մեր այսմ գործոց»⁴:

1447 թ. Մաթևոս գրիչը Այրիվանքում ընդօրինակած Հարակնոցի հիշատակարանում, ձեռագրի նախօրինակի մասին գրում է. «Արդ գրեցաւ սա... ի լաւ և յընդիր աւրինակէ առաջին իմաստնոց և վարժապետացն Միսոյ,

¹ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № 1587, Հ. Տաշյան, Յուզակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, Վիեննա, 1895, էջ 253—260 (ձեռ. № 55), Ն. Պողարյան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց Սյրոց Յակոբեանց, Ի. Վ. Երուսաղեմ, 1971, էջ 288—290 (ձեռ. № 1534):

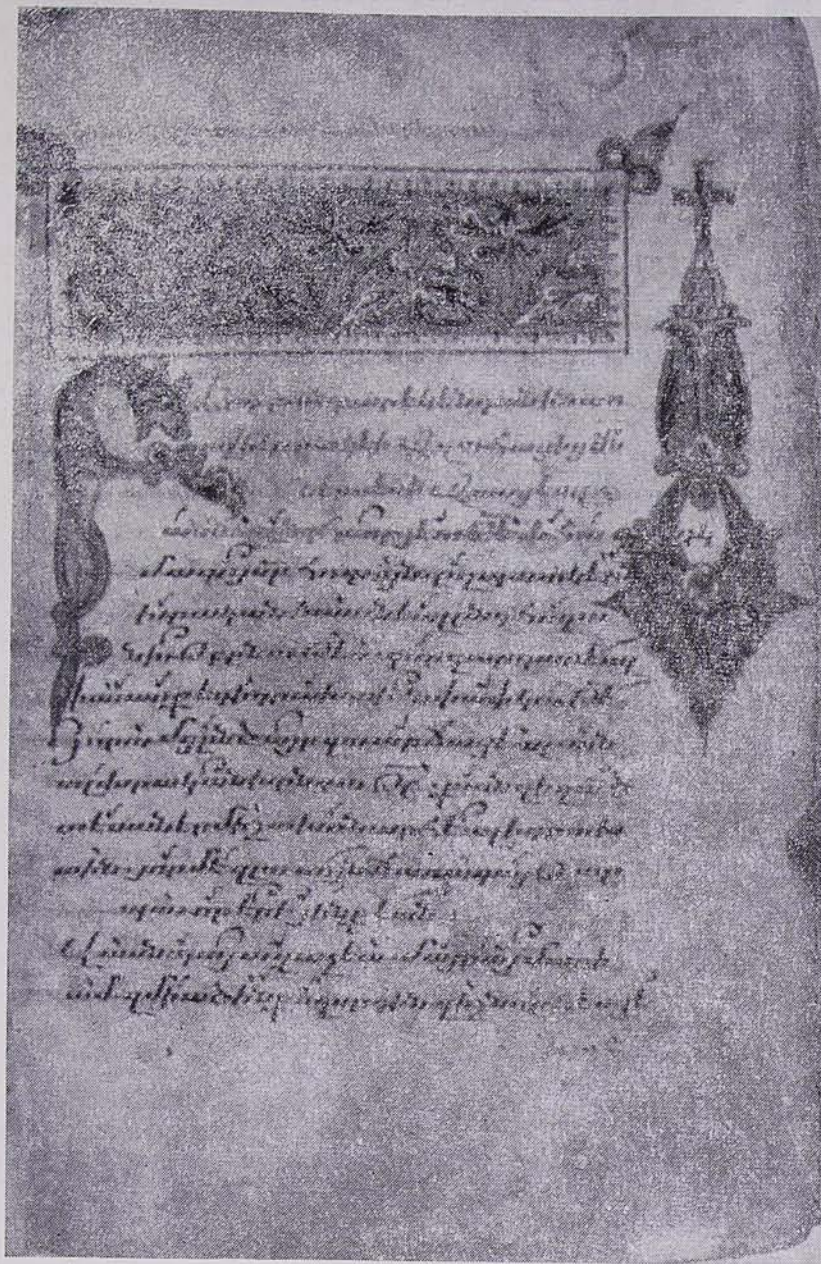
² Լ. Խաչիկյան, ԺԵ դարի հայերէն ձեռագրերի հիշատակարաններ, մասն առաջին, Երևան, 1955, էջ 222:

³ Նույն տեղում, էջ 420—421:

⁴ Նույն տեղում, էջ 534:

վոր էր գրեալ ձեռամբ Յովհաննէս Եպիսկոպոսի Անոյ, մականուն Ոսկեփոր վերածայնելո...»⁵:

մի կենսագրական մանրամասն չի նշում: Եւրոպացի վերը բերված հիշատակարանները շատ արժեքավոր են:

Մատենադարան, ձեռ. № 1587, էջ 55ա

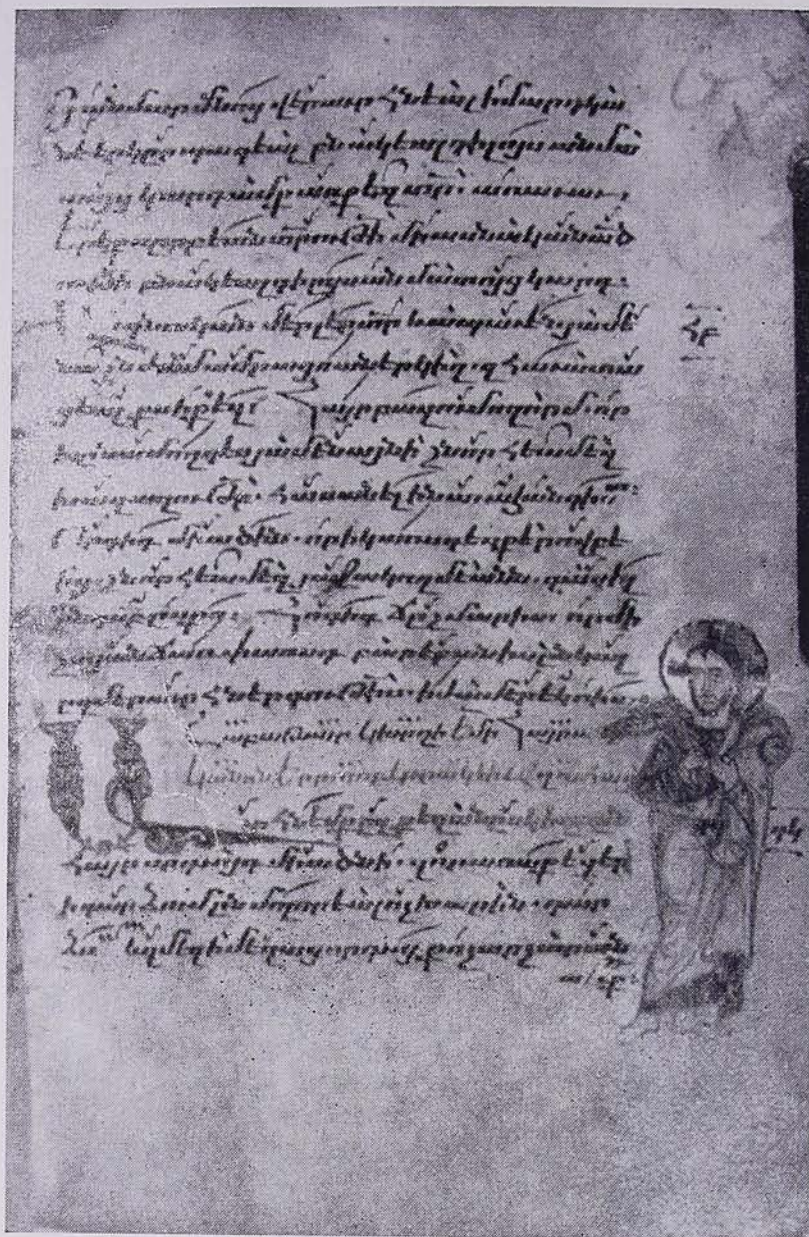
Եպիսկոպոս Յովհաննէս Ոսկեփորիկը իր գրած ձեռագրերի հիշատակարաններում խիստ սակավախոս է և իր վերաբերյալ ոչ

⁵ Նույն տեղում, էջ 604:

Յովհաննէսի գրչական գործունեության մասին եւ: վկայում նրա ընդօրինակած ձեռագրերը: Դրանցից մեկի (Աստվածաշունչ) միայն անթվական հիշատակարանն է պահպանվել. «Ձստացոյ սուրբ գրոցս վՍիմէօն

րաբունի՝ վաջակերտ մեծին Գրիգորի, և վանիմաստ ծրող սորին՝ ՎՅովհաննես եպիսկոպոս Անույ, աղաչեմ զձեզ դասք լուսերամից

1426 թ. գրած վերջին ձեռագրի հիշատակարանից հետո⁷: Փորձենք մոտավորապես որոշել ձեռագրի և հիշատակարանի գրչության

Մատենադարան, ձեռ. № 1587, էջ 67ա

յիշման առնել զմեզ արժանի...⁶: Լ. Խաչիկյանը հիշատակարանի անթվական լինելու հանգամանքը նշելով, այն, որպես Հովհաննես Ոսկեկորիկի գործ, տեղադրել է՝ նրա

ժամանակը: Աստվածաշնչի ստացող Սիմեոն րաբունին սուրբել է Հերմոնի համալսարանում, նշանավոր Գրիգոր րաբունու մոտ, ապա ղեկավարել Մոկաց Սարի Ս. Գևորգ վան-

⁶ Լ. Խաչիկյան, նույն տեղում, էջ 355:

⁷ Նույն տեղում:

քի դպրանոցը: Միմեոնը ծնվել է 1317 թ., առաջին անգամ հիշատակվում է 1350 թ., իսկ 1377 թ. գրած ձեռագրի հիշատակարանում իրեն կոչում է. «նկար և ծերացեալ, վաթւոյնամենին»: «Միմեոն վարդապետը վերջին անգամ հիշվում է 1386 թվականին Հակոբ Լիշտունեցու կողմից, իսկ 1390 թվականին նա Սարի վանքում այլևս չի հիշատակվում: Հետևաբար վախճանվել էր արդեն»⁸: Միմեոն րաբունու վերաբերյալ պահպանված այս տեղեկությունները թույլ են տալիս նրա համար Հովհաննես Ոսկեփորիկի գրած ձեռագիրը առնվազն XIV դարի վերջին տասնամյակների գործ համարել: Դրանով իսկ, այդ ձեռագիրը Հովհաննես եպիսկոպոսից հայտնի ամենավաղ ձեռագիրն է, որի գտնվելու տեղը, ցավոք առայժմ անհայտ է:

Հովհաննես Ոսկեփորիկի ձեռքով գրված և մեզ հասած ձեռագրերից է Վիեննայի Մխիթարյանների մատենադարանի № 55 ձեռագիրը, որի հանգամանակից նկարագրությունը տեղ է գտել Հ. Տաշյանի կազմած ձեռագրացուցակում, իսկ մանրանկարներին անվադարձել են Հայդե և Հելմուտ Բուշհաուսենները⁹: Ձեռագիրը բավական լավ պահպանված Աստվածաշունչ է, գրված նուրբ թղթի վրա: Ունի 588 թերթ (28×18,5 սմ), գրությունը երկայուն, տողերի քանակը՝ 47, «գրչությունը բոլորգիր» Հ. Տաշյանի բնութագրությամբ. «բոլորգիր մանր, մաքուր, կանոնավոր եւ գեղեցիկ»¹⁰: Տեսագրվածները գրված են ոսկեգույն տողով կամ կարմրագիր: Բնագիրը քաղված է բավական հին և ընտիր օրինակից: Աստվածաշունչը հարուստ գեղարվեստական հարդարանք ունի: Չգալի թիվ են երևում տեքստական մանրանկարները, ավետարանիչների և այլ սրբերի պատկերները, բազմաթիվ նրբառձ վարդագրերը, գլխավորներն ու լուսանցավորները: Ձեռագրի մանրանկարիչն է Մելքիսեդեկ քահանան, ստացողն է Արարատյան նահանգի և Բշնո դիտապետ Մանուել եպիսկոպոսը:

Գրիչ Հովհաննեսը ձեռագրի էջերում մի շարք հիշատակագրություններ է թողել, որոնցում խնդրում է հիշել ստացողին և իրեն,

լայց չի նշում ո՛չ գրչության ժամանակը, ո՛չ էլ տեղը: Ահա հիշատակագրություններից մի քանիսը, էջ 51բ «Ձստացաւո սուրբ գրոցս վարիի եւ վերջանիկ դիտապետն Բշնոյ մեծ նահանգին Կտեր Մանուէլ աղաչեմ յիջել ի Տէր: Ընդ նմին եւ Կանապետ գրիչս ԿՅովհաննէս եպիսկոպոս Անոյ վիճակիս, եւ Աստուած Կձեպ յիջեցէ», էջ 529բ «Ձեղկելի ծրոդս ԿՅովհաննէս եպիսկոպոս Անոյ աղաչեմ յիջել ի Տէր», էջ 365ա «...ԿՅովհաննէս եպիսկոպոս անպէս գրիչ Անոյ նահանգիս»¹² և այլն:

Ձեռագրի գլխավոր հիշատակարանը հավանաբար ընկած է: Գրչի հիշատակարաններից բացի ձեռագրում պահպանվել են հետագայի հիշատակարաններ¹³ և մասնավորապես մանրանկարչի հիշատակարանները, որոնք մի շարք կարևոր տեղեկություններ են սլարունակում: Նախ այնտեղ նշվում է Մելքիսեդեկի կողմից կատարված նկարագրությունների ավարտման տարին: Պատմվում է այն մասին, որ ձեռագրի գրչությունից հետո պատվիրատու Մանուելը մահացել է, իսկ Աստվածաշունչը մնացել է առանց նկարավարման և ընկել է օտարների ձեռքը: Որոշ ժամանակ անց, երիտասարդ կրոնավոր Հովհաննեսը փրկագնել է այն. և տվել ծաղկելու: «...Կստացող գրոցս Կտեր Մանուէլ, որ ստացաւ Կսայ հալալ յարդեանց... եւ ի կատարել գրոցս գրելով ինքն փոխեցաւ առ Քրիստոս եւ մնաց Աստուածաշունչս ծաղկելի... տէր Յովհաննէս, մանուկ գոյով հասակաւ... բազում աշխատանք եւ ընչիւք Կատեանց Կգիրքս ի ձեռաց անօրինաց եւ ետ ծաղկել Կսա...»¹⁴: Այսպիսով ձեռագրի նկարագրողում տեղի է ունեցել գրչությունից բավական ժամանակ անց: Մելքիսեդեկը իր

¹² Նույն տեղում, էջ 259:

¹³ Ուշագրավ է ձեռագրի հետագայի (1653 թ.) մի հիշատակարանը, որից իմանում ենք, որ 1631 թ. Բշնո եպիսկոպոս ձեռնադրված Փիլիպոսը նորոգել է տեղի Ս. Աստվածածին եկեղեցին, ժամատունը, կից շինությունները և տեղեկանալով սույն Աստվածաշնչի գերության մեջ գտնվելու մասին, փրկագնելով Բշնի է վերադարձրել ձեռագիրը: Հիշատակարանում նշվում է, թե որքան ժամանակ է ձեռագիրը գերության մեջ մնացել. «գտաք Կգանձս Կայս անգին ի հին քաղաքն Երևան, բազում ժամանակաւ գերի արարեալ, ամօք իբրեւ եօթանասնօք, եւ մեք... բազում աշխատութեամբ եւ երթեկութեամբ. ձԺԲ (112) թուման տուաք եւ ապատեցաք Կսա...»: Ձեռագրի փրկագնումը կատարվել է 1653 թ., այն գերի է տարված եղել դրանից 70 տարի առաջ, այսինքն 1583 թ.: Հ. Տաշյան, էջ 260:

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 259:

⁸ Ա. Մաթևոսյան, Մոկաց Սարի Ս. Գեորգ վանքի գրչության կենտրոնը XIV—XV դարերում, Բանքեր Մատենադարանի, № 6, 1962, էջ 211:

⁹ Լ. Նաչիկյանը հիշատակարանը վերցրել է Մ. Բարխուդարյանից գրքից: Արցախ, Երկասիրեց Մալար եպս. Բարխուդարյանց, Բագու, 1895, էջ 78:

¹⁰ Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 253—260, Heide und Helmut Buschhausen, Die Illuminierten Armenischen Handschriften der mechtaristen-congregation in Wien, Wien, 1976. s. 64—68, taf 41—42.

¹¹ Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 253:

հիշատակարաններում չի նշում գրչի՝ Հովհաննես եպիսկոպոսի անունը:

Տեսնենք, թե երբ է Մելքիսեդեկը երկրորդ ստացող Հովհաննեսի պատվերով նկարապարզել ձեռագիրը: Այդ մասին մանրանկարչի գրած չափածո հիշատակարանը հետևյալն է:

«ՉՄելքիսեդեկ վաթարս մեղօք ի լի
Որ եմ ծաղկող այսմ տառի:
Նայ եւս էր թիւն տումարին
Ըձ հայկեան ազգին
Տինայ Էժ յաւելուածին
Այլ եւս եւաթն շարամանին»¹⁵:

Ըստ հիշատակարանի՝ Հ. Տաշյանը որոշում է նկարապարզման տարին. «=1368, էթ: «Է.Ժ» կարդանք՝ 1375»¹⁶: Լ. Խաչիկյանը ԺԴ դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններում այս հիշատակարանը դրնում է 1368 թ. տակ, ծանոթագրելով. «Եթե «տասն»-ից առաջ եղող «Է»-ն թիվ համարենք, որ քիչ հավանական է, ապա կստանանք ոչ թե 1368, այլ 1375 ($800+17+7+551=1375$) թվականը»¹⁷: Սույն թվականը սակայն տարակուսանքի առիթ է տվել դեռ Հ. Տաշյանին, որը նկատում է, թե XIV դարում Մանուել անվամբ Բջնո մեծ նահանգի դիտապետ չի հանդիպում. «Միտ դրուի որ այս միջոցին Բջնոյ Մանուել եպիսկոպոս մը չենք գտներ նոյն տեղոյ եպիսկոպոսաց ցանկին մէջ»¹⁸: Բջնո նահանգի դիտապետ Մանուել եպիսկոպոսը բազմիցս հիշատակվում է 1405—1414 թվականներին¹⁹, մինչդեռ ըստ Մելքիսեդեկի հիշատակարանի նա պետք է 1368 կամ 1375 թվականից առաջ մահացած լիներ: Մյուս կողմից Հովհաննես Ոսկեփորիկն էլ, ինչպես տեսանք, հիշվում է XV դարում և դժվար է ենթադրել, թե նա այնքան երկարակյաց է եղել, որ եպիսկոպոսի պաշտոնում է գտնվել և ստեղծագործել XIV դարի կեսերին և XV դարի 20—30-ական թվականներին:

Սակայն կրկին վերադառնանք Մելքիսեդեկի հիշատակարանին: Այստեղ հեղինակը ծաղկման տարին հայտնելու համար երեք թվական է հիշատակում՝ հարյուրավոր, տասնավոր, միավոր: Ընդ որում 800 գրելու համար ոչ թե պարզապես «Պ» (800) է նշում,

այլ Ըձ ($8 \times 100 = 800$): Կարծում ենք, որ նա նույն սկզբունքով է գրում նաև տասնավորը Էժ ($7 \times 10 = 70$) և այդ նույն պատճառով միավորը նշելիս ոչ թե «Է» (7), այլ «Եւաթն» է գրում: Հիշատակարանի թվականը նման մեկնաբանմամբ այսպիսին է. Ըձ ($8 \times 100 = 800$) + Էժ ($7 \times 10 = 70$) + 7 + 551 = 1428 թ.: Այսինքն հիշատակարանը պետք է կարդալ.

«Նայ եւս էր թիւն տումարին
Ութհարիւրին հայկեան ազգին
Տինայ յոթ տասն յաւելուածին
Այլ եւս եւաթն շարամանին»:

Կարծում ենք, որ սա է հարցի ճիշտ լուծումը, տրամաբանական է, որ Մելքիսեդեկը ինքն այդպես հիշեր թվականը ($800+70+7$) և ոչ թե այս ($800+7+10+7$) ձևով: 1428 թվականն արդեն միանգամայն համապատասխանում է Հովհաննես գրչի ապրած և Մանուել դիտապետի նորավախճան լինելու ժամանակին: Այդ թվականը, ինչպես ասվեց, ձեռագրի նկարապարզման տարին է, իսկ Հովհաննես Ոսկեփորիկը այն գրել էր դրանից առաջ, հավանաբար 1420-ական թվականների սկզբին, եթե ոչ ավելի վաղ: Ինչ վերաբերում է նկարապարզման տեղին և ծաղկողին, ապա պետք է նկատել, որ 1423 թ. Հովհաննես Ոսկեփորիկի Սանահինում գրած Շարակնոցի հիշատակարանում նշվում է մի «Մելքիսեդեկ ծաղկող»: Սակայն հիշյալ Շարակնոցը նկարապարզել է Հովհաննես Սանահինեցին, իսկ Մելքիսեդեկը նրան միայն օգնել է, ուստի դժվար է Շարակնոցի և Վիեննայի № 55 ձեռագրի նկարապարզման համեմատությամբ որոշել երկու Մելքիսեդեկների նույնության հարցը: Բայց այդ նույնությունը չի բացառվում, մանավանդ եթե նկատի ունենանք այն, որ այդ շրջանում Արարատյան երկրամասում քիչ թվով գրչության կենտրոններ էին գործում, և քիչ նկարիչների անուններ են հայտնի:

Ձեռագրի գրչության տեղի վերաբերյալ Հ. Տաշյանի և Լ. Խաչիկյանի հայտնած կարծիքների համաձայն, այն, որոշ վերապահությամբ, Անին է²⁰: Դրա օգտին են խոսում Հովհաննես Ոսկեփորիկի գրած մանր հիշատակագրությունները: Ինչպես ստորև կտեսնենք, 1423 և 1426 թթ. Սանահինում և Թմուզվիում գրած, ստույգ թվագրվող ձեռագրերում, գրիչն իրեն կոչում է. «Յովհաննես եպիսկոպոս Անոյ» կամ «Անոյ եպիսկոպոս

¹⁵ Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 259:

¹⁶ Նույն տեղում:

¹⁷ Լ. Խաչիկյան, ԺԴ դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, Երևան, 1950, էջ 485:

¹⁸ Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 260:

¹⁹ Լ. Խաչիկյան, ԺԵ դարի հիշատակարաններ, մասն Ա, էջ 51, 162, 731, մասն Գ, Երևան, 1967, էջ 316:

²⁰ Հիշյալ գիտնականները ձեռագրի գրչության վայրի մասին գրում են. «(անշուշտ) Անի (Բջնի)», Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 253, «Անի» Լ. Խաչիկյան, ԺԴ դարի հիշատակարաններ, էջ 484:

տեղ Յովհաննես»։ Վիեննայի № 55 ձեռագրում, նա տեղագրման առումով ավելի որոշակի է նշում իր պաշտոնը. «Յովհաննես եպիսկոպոս Անոյ վիճակիս», իսկ մեկ այլ հիշատակագրության մեջ ուղղակի հայտնում է գրչությամբ պաշտոնը վայրը. «Յովհաննես եպիսկոպոս, անպետ գրիչ Անոյ նահանգիս»։ Այս հիշատակությունը, կարծում ենք, թույլ է տալիս ձեռագրի գրչության ստույգ վայր համարել Անին։ Լինելով Անիի եպիսկոպոս, Հովհաննեսը պետք է որ առժամանակ ապրած լիներ իրեն վստահված եպիսկոպոսության կենտրոնում։ Հիրակը այդ շրջանում բնօրինակապես ու տնտեսական, թե՛ մշակութային առումով կորցրել էր իր նախկին առաջատար դերը, պակասել էր նաև գրչության պաշտոնների թիվը, և Հովհաննեսն իրեն համարելով «գրիչ Անոյ նահանգիս» ակնարկում է Անիում և նրա մերձակայքում իր գրչությամբ պաշտոնը։

Այսպիսով, ըստ բերված փաստարկների, հիշյալ Աստվածաշունչը, որը Վիեննայի հայերեն ձեռագրերի մեջ «ամենէն ընտիրներէն է»²¹, Հովհաննես եպիսկոպոսի կողմից գրվել է Անիում, XV դարի սկզբներին, իսկ նրա կարագարդվել է 1428 թվականին։

Հովհաննես Ոսկեփորիկից հայտնի հայորդ ձեռագիրը Շարակնոց է, գրված 1423 թ. Սանահինի վանքում, Հովհաննես Սանահնեցու պատվերով։ Ձեռագիրը փոքրածավալ է, գրված մագաղաթի վրա, ունի 344 թերթ (12,2×8), գրությունը՝ միասյուն, գրչությունը՝ մանր բոլորգիր, տողերի քանակը՝ 21։ Բնագիրն աչքի է ընկնում ընտիր գրչությամբ, խաղաղգրված է։ Մանրանկարիչ և ըստացող Հովհաննես Սանահնեցին ու ծաղկող Մեթիսեդեկը, ելնելով ձեռագրի փոքր չափերից, գրքի պատկերավարման մեծ վարպետությամբ, նկարել են բազմաթիվ կիսախորաններ, գլխավարդեր, վարդագրեր, թեմատիկ լուսանցապատկերներ և լուսանցապարդեր։ Շարակնոցում տեղ է գտել նաև տերունական երկու տեսարան ներկայացնող մի էջ (131բ). վերևում պատկերված է «հերեշտակի հայտնությունը յուղաբեր կանանց», իսկ ներքևում՝ «դժոխքի ավերումը» հորինվածքը։ Պատկերների տակ, ստորին լուսանցքում, մանրանկարիչ Հովհաննեսը մի հիշատակագրություն է թողել.

«Եւ քիս հանցես Տեր ընդ դմին

Բանտէ մեղաց աղջամոջին։ Աստուած իմ Յիսուս։»

Շարակնոցում պահպանվել են գրչի և մանրանկարչի հիշատակարանները. «Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ի թուաբերութեանս Հայոց ՊԷԲ (1423), ձեռամբ ախմար և փղցուն գրչի Յովհաննես» եպիսկոպոսի Անոյ,

յիշեցիք ի Քրիստոսս զստացող սորին՝ ՎՅՈ-հ[անն]էս զկուսակրան քահանայս... և քիս... զծրող սորին»²²։ Հետաքրքրական է, որ եթե գրիչն իր հիշատակարանում նվաճագուցիչ մակդիրներ է կցում իր անվանը, ապա ստացողն արդեն, իր հիշատակարանում, փառաբանում է նրան. «Ես.. Յոհ[անն]էս մեղապարտ ոգի... ետու գրել Յով[հանն]էս արքեպիսկոպոսի, մականունն Ոսկեփորիկ վերաձայնելոյ՝ շնորհապարդի և ճարտար գրչի, որոյ յիշատակ նորին արինուլթեամբ եղիցի»²³։

Դրանից հետո Հովհաննես եպիսկոպոսին հանդիպում ենք 1426 թ., Գուգարքում Թըմոզի (Թմոք) անառիկ ամրոցում, մեկ այլ Շարակնոց ընդօրինակելիս։ Սա ևս փոքրածավալ ձեռագիր է, թղթի վրա, ունի 355 թերթ (14×9), գրությունը՝ միասյուն, գրչությունը՝ կանոնավոր բոլորգիր, տողերի քանակը՝ 21։ Մանրանկարիչն է Հովհաննես կրոնավորը, ստացողը՝ Աստվածատուրը։ Հարուստ նկարավարում ունի, որից հիշարժան են հատկապես թեմատիկ լուսանցապատկերները²⁴։

Հիշատակարանում կարդում ենք. «Գրեցաւ եղանակաւոր տառս, ի թուականութեանս Հայոց ՊԷԲ (1426) ի հոջակաւոր եւ յանառիկ դղեակս Թմոք, ընդ հովանեաւ Սր. Աստածածնիս, ձեռամբ մեղապարտ գրչի Անոյ եպիսկոպոսի տէր Յովանիսի... ի լաւ եւ յընտիր արինակէն մեծ եւ քաջ քարտուղարին Սիսոյ Գրիգոր Դպրի՝ մականունն Խուլ կոչեցելոյ»²⁵։

Ինչպես այս ձեռագիրը, այնպես էլ Հովհաննես Ոսկեփորիկի կատարած նախորդ ընդօրինակությունները, աչքի են ընկնում ճշգրիտ գրչությամբ, որը պայմանավորված է ոչ միայն կանոնավոր ու հստակ գրով, այլև կարմրագիր և ոսկեգիր տողերի ու տառերի կիրառությամբ, բոլորգրի և երկաթագիր սկզբնատողերի համադրությամբ, վարդագրերի ու լուսանցապարդերի տեղին և ներդաշնակ տեղադրությամբ, էջի մակերեսի նպատակահարմար և կուռ կազմակերպմամբ։ Անիի եպիսկոպոսը պաշտոնավորվել է միայն գրչությամբ և ըստ քննված երեք ձեռագրերի, ձեռք չի պարկել ծաղկողի արվեստին, սակայն իր գործում գրչության արվեստի մեջ, հասել է

²¹ Հ. Տաշյան, Ցուցակ, էջ 253։

²² Լ. Խաչիկյան, ԺԵ դարի հիշատակարաններ, մասն Ա, էջ 302։

²³ Նույն տեղում, էջ 303։

²⁴ Ն. Պողարյանը գրում է, որ լուսանցապատկերներից «ունանք ջահեկան եւ արտասովոր» են, տե՛ս Ն. Պողարյան, Ցուցակ, էջ 288։

²⁵ Նույն տեղում, էջ 289։

բարձր վարպետության և նշանակալից արդյունքի: Բազմահմուտ գրիչը ժամանակակիցների շրջանում մեծ հեղինակություն է վայելել և գրչության արվեստ է ուսուցանել երիտասարդ գրիչներին:

Անիի եպիսկոպոսին վիճակված չէր անխռով կյանքով ապրել: Ամայացած հայրենի քաղաքից տարագիր, նրան տեսնում ենք մերթ Սանահինում, մերթ Թմոզվիում ապաստանած: Սակայն գրիչը չի ընկճվել շփոթ ժամանակի անբարվոք կացությունից, այլ ամենուր շարունակել է իր գործը, հայ գիրն ու գրչությունը տարածելու առաքելությունը: Եվ եթե թշնամին գերի է տարել մեծաջան եռանդով հենց նոր ավարտած նրա ձեռագիրը, ապա գրիչը ձեռնարկել է մեկ ուրիշ

մատյանի գրչություն՝ բռնությանը հակադրելով հոգևոր վեհություն և այդպե՛ս պայքարելով իր հայրենիքը վավթողների դեմ:

Հովհաննես Ոսկեփորիկի գործունեությանը ծանոթանալով, տեսնում ենք, որ Անի քաղաքի գրչության կենտրոնի պատմությունը հասնում է մինչև XV դարի սկզբները: Դա Անիի պատմության ամենաողբերգական ժամանակն էր, երբ երբեմնի հրաշակերտ ու բազմամբոյն մայրաքաղաքը վեր էր ածվում անմարդաբնակ ավերակների թագավորության: Եվ սակայն անհական ոգին շատ ավելի երկար ապրեց, քան ինքը՝ Անին: Այդ ստեղծագործ ոգով էր տոգորված նաև Անիի թերևս վերջին եպիսկոպոս Հովհաննես Ոսկեփորիկ գրիչը:

